

Arne Martin Klausen (ed.)
Olympic Games as Performance and Public Event. The Case of the XVII Winter Olympic Games in Norway, New York & Oxford: Berghahn Books, 1999, p. 230.

Deși nu mai constituie o noutate de ultimă oră, cartea de față merită toată atenția din câteva motive. În primul rând, faptul cercetat – Jocurile Olimpice – este unul repetabil și cu o periodicitate ce-l aduce mereu în actualitate. În al doilea rând, coordonatorul volumului – profesorul Arne Martin Klausen, figură ilustră a renumitei școli norvegiene de antropologie socială – este un apropiat al antropologiei românești; în 1976 el a conferențiat la Institutul (pe-atunci Laboratorul) de Antropologie din București și, însoțit de Vasile Caramelia și de unul dintre semnatarii prezentării de față (G. Geană), a vizitat stațiile pilot de antropologie de la Berivoești și Câmpulung Muscel. Fost șef al catedrei de antropologie socială de la Universitatea din Oslo și director al Muzeului de Antropologie din capitala Norvegiei, profesorul Klausen este specialist în teoria culturii și antropologia artei. În fine, întrucât anul acesta împlinește 80 ani, îi aducem omagiul nostru și prin prezentarea acestei cărți.

În volumul de față se analizează semnificația și simbolistica de care s-a încărcat Olimpiada de Iarnă, ediția a XVII-a (Lillehammer, Norvegia, 12–27 februarie 1994), ultima parte a lucrării conținând și referiri la ediția a XVI-a, de la Albertville (Franța, 1992). Lucrarea este structurată în nouă capitole, pe care le vom prezenta pe rând.

Primul capitol, semnat chiar de Arne Martin Klausen, constituie o „Introducere”, în care cititorul ia cunoștință de geneza cărții și de problematica abordată în ea. Pornind de la importanța experienței de

teren în cercetarea antropologică, autorul menționează că membrii echipei pe care a condus-o efectuaseră deopotrivă muncă de teren (*fieldwork*) în „alte culturi”, așa încât aveau deplină îndreptățire să desfășoare cu succes și o cercetare atât de complexă de tipul „antropologiei indigeniste” (*anthropology at home*). Într-adevăr, în 1984, tot profesorul Klausen editase un volum de eseuri, *Den norske væremåten* (apărută și în versiune franceză: *Le savoir-être norvégien. Regards anthropologiques sur la culture norvégienne* – Paris, L’Harmattan, 1991). Urmare a succesului cărții, el a fost invitat de Comitetului Olimpic de Organizare din Lillehammer să susțină o conferință despre cultura norvegiană în contextul apropiatei Olimpiade de Iarnă. La conferință, care a avut loc în 1989, au asistat aproape 300 de persoane din diverse domenii: muzicanți populari, compozitori, artiști, lucrători în mass-media, reprezentanți ai asociațiilor influente din țară. În cuvântul său, profesorul Klausen a scos în evidență posibilitatea excepțională a culturii norvegiene de a se face cunoscută în lume prin intermediul Jocurilor Olimpice de la Lillehammer. În consecință, el a fost invitat de administrația Programului de Cercetare a Culturii și Tradițiilor din cadrul Consiliului Norvegian al Cercetării să elaboreze un proiect cu titlul „Jocurile Olimpice și cultura”. Astfel s-a constituit echipa de cercetare. În legătură cu metodologia cercetării, deoarece toți cei implicați în desfășurarea ei erau antropologi, metoda utilizată a fost cea inductivă: „problemele, ipotezele și teoriile – toate se originează în observații pe care noi le-am făcut în principal prin cercetare de teren” (p. 4). Puternic înrădăcinată în teoriile generale despre ritualurile tradiționale, părerea conform căreia Jocurile Olimpice pot fi comparate cu un gigant „ritual secular” este împărtășită și de autorii acestui volum. Jocurile Olimpice legitimează și exprimă însă, deopotrivă, valorile fundamentale ale modernității.

Antropologia la Jocurile Olimpice: o privire de ansamblu (capitolul 2), aparține

lui John J. MacAloon, profesor de antropologie socială la Universitatea din Chicago, un specialist în studii despre sport, cultură și politică, autor, între altele, al unui volum despre Pierre de Coubertin (protagonistul revigorării Jocurilor Olimpice moderne, la 1896) și „participant” (evident, cu același statut de cercetător) la mai multe olimpiade (Montreal, Los Angeles, Seul, Barcelona), experiențe ce-i conferă competența unor subtile considerații comparative. Faptul că Olimpiadele au intrat târziu în sfera de cercetare a antropologiei, afirmă MacAloon, își are cauzele în factori variați. În general, antropologia clasică studia comunități de mici dimensiuni, încât aplicarea directă a metodelor acestei discipline în cazul unui număr atât de mare de persoane participante la o Olimpiadă, ca și asupra elitelor internaționale angajate în organizarea și desfășurarea ei a constituit o mare provocare. Istoriceste vorbind, tocmai când statele naționale au devenit modele de identitate, apropiindu-se treptat de validare mondială, activitățile olimpice au reprezentat, în mod contrar, o stimulare a instituțiilor care promovează o identitate umană transnațională. De aceea, pentru teoria antropologică, Jocurile Olimpice au însemnat o paradoxală (dar profund realistă) împăcare a „două dogme gemene”: relativismul cultural și unitatea psihică a omenirii. MacAloon aduce în discuție și schimbările de metodologie la care trebuie să recurgă un „antropolog olimpic”, între care probabil cea mai importantă este renunțarea la imersiunea de unul singur și adoptarea lucrului în echipă.

Departea de a fi depins doar de mobilizarea unor capacități tehnico-materiale (bani, baze sportive etc.), reușita Olimpiadei de la Lillehammer a rezultat dintr-o tensiune profundă: aceea dintre un ethos local tradiționalist (specific norvegienilor) și spiritul modern al olimpismului. Aceasta este ideea scoasă în evidență de Arne Martin Klausen în capitoul 3 – *Cultura norvegiană și olimpismul: confruntări și adaptări*; idee surprinzătoare, probabil, pentru marea masă de spectatori care privim astfel de

manifestări de departea, pe ecranul de televiziune, savurând grandoarea spectacolului și ignorând tendințele infrastructurale care susțin trecerea de la posibilitate la realitate. Profesorul Klausen analizează tensiunile politice și socioculturale ce s-au ivit de-a lungul pregătirilor și în timpul desfășurării Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Lillehammer. Aflăm, astfel, că olimpismul nu a ocupat niciodată un loc deosebit în cadrul comunității sportive norvegiene. În Norvegia, sporturile organizate își au originea în pregătirea națională și militară, în vederea câștigării independenței complete, fapt petrecut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În asemenea împrejurări, nu-i de mirare că, într-un moment sau altul, Jocurile au fost întâmpinate și cu rezistență din partea unor localnici. Toate conflictele și situațiile tensionate, ce s-au ivit pe parcursul organizării și desfășurării Jocurilor Olimpice, au fost în cea mai mare măsură pricinuite de decalajul privind orientarea – fie a olimpismului, fie a societății norvegiene – pe axa tradițional-modern. Dacă ne imaginăm poziționarea conceptelor „tradițional” și „modern” pe un continuum, ideologia olimpismului ar trebui plasată în apropierea modernismului, iar cea norvegiană de partea cealaltă, unde sunt mai bine asimilate valorile tradiționalismului.

În cele din urmă, succesul înregistrat în organizarea Jocurilor Olimpice de Iarnă a fost un prilej rar prin care norvegienii și-au întărit și consolidat stima de sine și convingerea că până și un orașel norvegian de provincie poate organiza și aranja cadrul pentru un eveniment de asemenea amploare. Ulterior, unii analiști politici au susținut că deoarece Norvegia s-a dovedit a fi o gazdă atât de potrivită pentru Jocurile Olimpice, poziția norvegiană împotriva Uniunii Europene a fost întărită. În ceea ce îl privește, autorul afirmă că, prin organizarea Olimpiadei de Iarnă de la Lillehammer, Norvegia și-a reactualizat identitatea națională, în special în latura artistică, lăsând totuși să se vadă și caracteristicile sale care țin de modernitate, însă acestea au fost

realizate prin utilizarea unui stil original norvegian.

S-a vorbit mult pe toate rețelele mass-media despre gigantismul la care s-a ajuns în organizarea Jocurilor Olimpice, în ultimele decenii. Fiecare țară organizatoare folosește o astfel de competiție spre a-și etala forța economică, dar și mândria națională. Norvegia n-a scăpat prilejul de a dovedi că asemenea performanțe nu depind de condiția de țară mică sau țară mare. Sub semnul acestei idei poate fi citit capitolul 4, *În inima vulcanului: Jocurile Olimpice ca mega-dramă*, de Odd Are Berkaak. Începând din vara anului 1991, purtătorii de cuvânt ai Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Lillehammer se refereau la organizarea acestei Olimpiade, folosind sintagma „mega-eveniment”. „Cuvântul «mega» denota scara fără precedent a evenimentului, accentuând faptul că realmente nu exista nici un format adecvat ori standard de comparație care să poată fi folosit – nu numai în Norvegia, ci pretutindeni în lume” (p. 49). Expresia stilistică a acestui gigantism a fost hiperbola. Preluată ca simbol și logo pentru Olimpiada de Iarnă de la Lillehammer, hiperbola s-a regăsit peste tot: pe afișe, pe monumentele ad-hoc, în forma trambulinei, în forma torței olimpice, în retorica discursurilor. O importanță aparte este acordată, pe parcursul acestui capitol, modalităților în care iese în evidență pragmatismul, întreaga idee a hiperbolizării făcând parte dintr-o strategie de piață bine elaborată.

După ce (în capitolul 3) scosese în evidență unele tensiuni *interne* ale organizării Olimpiadei, Arne Martin Klausen revine în capitolul 5 – *Schimbarea torței: reinventarea tradiției și conflictul cu grecii* – cu o imprevizibilă tensiune *externă*, anume între norvegieni și greci. În acest capitol, autorul prezintă în mod detaliat controversa. Aceasta s-a iscat în jurul momentului ceremonial care privește schimbarea ștafetei (în fapt predarea flăcării olimpice) între comunitatea locală norvegiană Morgedal – cunoscută sub numele de „leagănul skiului” –

și Grecia. Flacăra olimpică norvegiană a fost aprinsă în premieră în cadrul ceremoniei Jocurilor de la Oslo, din 1952, de atunci ea fiind asociată cu Jocurile Olimpice de Iarnă. Una dintre ideile propuse spre a soluționa conflictul avea în vedere posibilitatea unirii celor două flăcări (cea norvegiană și cea greacă) într-o ceremonie care să se desfășoare la Oslo și de acolo să pornească spre Lillehammer, însă această sugestie a întâmpinat o mare rezistență din partea Greciei. În final, Comitetul Internațional Olimpic a luat hotărârea de a se păstra doar flacăra olimpică din Grecia. Norvegia s-a conformat, declarând oficial că respectă această decizie. Una dintre informațiile pe cât de interesante pe atât de surprinzătoare este aceea care atestă faptul că, în ciuda caracterului ritualic ce însoțește prevederile Statutului Olimpic, în acest document nu se află nici o menționare cu privire la ceremonia de predare a torței olimpice.

În capitolul 6, *Producerea culturii norvegiene pentru privitorul local și străin: ceremonia de deschidere a Olimpiadei de la Lillehammer*, Roel Puijk analizează ceremonia de deschidere, având în vedere atât perspectiva publicului, cât și rolul diferitelor tipuri de prezentare realizată de mass-media. În comparație cu ceremonia de la ediția anterioară (desfășurată la Albertville), cea de la Lillehammer s-a remarcat prin „folosirea extensivă a elementelor culturale” (p. 99). Aici autorul ridică o întrebare, din răspunsurile la care se constituie însăși substanța acestui capitol: a fost ceremonia de deschidere de la Lillehammer „o expresie a unei concepții esențialiste și omogene despre cultura norvegiană, sau ceea ce a apărut ca esențialist și omogen a fost de fapt intenționat și/sau primit într-un mod mult mai reflexiv de diferiți actori” (ibidem). Cu alte cuvinte, autorul se ocupă de „statutul ceremoniei de deschidere a Jocurilor de la Lillehammer, în termenii diferitelor intenții și răspunsuri privind imaginea Norvegiei și prezentarea culturii norvegiene” (ibidem).

Această sarcină este dusă la îndeplinire printr-o analiză pe trei niveluri. La un prim nivel, ținta este relația între procesul de producere a ceremoniei și cultura norvegiană în general. Ideea este că într-o oră sau două de spectacol nu se poate etala o cultură întreagă, de unde rezultă nevoia de a „alege” (de fapt de a pre-selecta) ceea ce este esențial. Al doilea nivel se referă la medierea spectacolului prin televiziune. Sub acest aspect trebuie avut în vedere că televiziunea, ca medium, modifică evenimentul, precum și faptul că diverse canale de televiziune mijlocesc evenimentul în mod diferit. În fine, al treilea nivel al analizei se particularizează în receptarea ceremoniei în diferite contexte și de către oameni diferiți. În afară de aceste niveluri ale analizei, de tot interesul sunt în acest capitol considerațiile comparative între felul în care au reflectat ceremonia de deschidere „mijloacele de masă” (ziarele, televiziunea) din străinătate și cele norvegiane. În presa internațională s-au făcut multe afirmații despre „specificul norvegian”. De cealaltă parte, presa și în general mass-media norvegiană s-au centrat mai puțin pe aspecte de ordin evocator, cele mai multe comentarii furnizând informații cu privire la demnitatea, la demonstrația de mândrie națională ce a caracterizat ceremonia și la impresia pe care a lăsat-o aceasta în context internațional. Prin intermediul unor astfel de afirmații, locul ocupat de Norvegia pe „harta mondială” a fost, într-adevăr, puternic pus în lumină.

Cu toate că par ne semnificative, o importanță de neignorat au avut-o, în împrejurarea descrisă, schimbările menite să asigure un spațiu propice desfășurării evenimentului olimpic, problemă de care se ocupă Odd Are Berkaak în capitolul 7: *Un loc la soare : peisajul autohton ca loc de întâlnire olimpică*. Autorul prezintă relațiile dintre peisaj și cei care locuiesc în acea zonă. Pentru crearea unei ambianțe favorabile desfășurării Jocurilor Olimpice, a fost necesară amplasarea unor noi clădiri și arene care să găzduiască participanții, personalul

implicat și spectatorii prezenți la eveniment. În cazul Jocurilor de la Lillehammer, s-a simțit nevoia unei restructurări a peisajului urban. Primarul de atunci al orașului, Eric S. Winther, și-a asumat rolul de agent al modernizării. El făcea comparație între construirea pistei pentru Olimpiadă și construirea în urmă cu un secol a șinei de cale ferată, care, la vremea respectivă, adusesse zonei prosperitate economică. Winther vedea în evenimentul olimpic o rampă de lansare a imaginii Norvegiei spre lumea exterioară, percepută ca un spațiu comercial global nedefinit.

Capitolul 8, *Egalitate, ierarhie și categoriile pure : imagini ale genului la Jocurile Olimpice de Iarnă*, discută relația între domeniul sportiv și percepția socială despre gen (*gender*). Autoarea (Ingrid Rudie, reprezentantă de seamă a antropologiei norvegiane) prezintă mai multe cazuri de referință pentru problematica pe care o dezbate. Primul dintre acestea este modul în care s-a dezvoltat în Norvegia proba de ski fond feminin. Femeile au fost admise la această probă relativ târziu, la Olimpiada de Iarnă de la Oslo, din 1952. Atunci, reprezentanții norvegieni au votat împotriva curentului admiterii probei feminine de fond. Acest fapt s-a datorat concepției conform căreia proba de ski fond era din cele mai vechi timpuri asociată cu eroismul masculin. În consecință, participarea femeilor a fost văzută drept o încercare de a deveni egale bărbaților, considerându-se astfel amenințată puritatea categoriei de gen. Al doilea caz prezentat este disputa dintre reprezentanții bărbaților și reprezentatele femeilor, acestea dorind să obțină acces la pârtia din Kvitfjell, unde prin tradiție se antrenau numai bărbații. În fine, un al treilea caz are în vedere performanțele feminine la patinaj, autoarea ilustrând cu performanțele în timp atinse de Tonya Harding, Nancy Kerrigan și Oksana Baiul.

Ultimul capitol, scriind la ceas târziu despre el, ne prilejuiește un moment comemorativ. Autorul său, Eduardo Archetti, a

părăsit această lume în 2005, în plină putere creatoare. Născut în Argentina și stabilit în Norvegia, Archetti a fost un animator al Asociației Europene a Antropologilor Sociali. Contribuția sa la volumul de față se intitulează *Spectacolul masculinității eroice: Vegard Ulvang și Alberto Tomba la Jocurile Olimpice de Iarnă de la Albertville*. În textul său, Eduardo Archetti continuă discuția despre apartenența la gen în cadrul Olimpiadelor. De data aceasta, momentul olimpic luat în considerație este ediția a XVI-a a Olimpiadei de Iarnă din 1992, de la Albertville (anterioară celei de la Lillehammer). Problematizarea temei e realizată de autor pe seama genului masculin, pornind însă de la ideologia Jocurilor Olimpice, o ideologie ce promovează, între altele, unitatea ființei umane și complementaritatea genurilor. Pe parcursul acestui capitol, autorul recurge la o comparație între doi sportivi, Vegard Ulvang și Alberto Tomba, cu trăsături de personalitate și comportament diferite. Discursul autorului tinde să demonstreze că deosebiri de naționalitate, preferințe și atitudini personale sunt elemente ce țin de înțelegerea masculinității idealizate ca „o parte a unui sistem cultural de producere a diferențelor” și, am mai adăuga de înțelegerea genului (masculin/feminin) ca un construct cultural. Vegard Ulvang (un norvegian, student în mate-

matici, iubitor de natură) și Alberto Tomba (un italian harismatic și popular, ce însuma caracteristicile dominante ale culturii urbane) au reușit amândoi să obțină performanțe admirabile și să devină, fiecare în felul său, veritabili eroi sportivi. În finalul capitolului (și al cărții) se atestă că o abordare antropologică privind rolul performanței și al sportului în producerea de simboluri în lumea contemporană poate extinde în mod profitabil domeniul analizei culturale.

Desfășurată între 12-27 februarie 1994, Olimpiada de Iarnă de la Lillehammer a reprezentat cel mai costisitor, mai complex și mai spectaculos eveniment din istoria Norvegiei. În el s-au implicat un număr imens de organizatori, participanți și mai ales spectatori. Niciodată mândria norvegienilor nu s-a bucurat de un suport cultural mai temeinic așezat din interior. Pe de altă parte, niciodată peisajele și cultura norvegiană nu se mai aflaseră atât de mult în atenția publicului lumii întregi, datorită transmisiunilor de televiziune. Conform experților media, transmisiunile de la Lillehammer, au atins la acea dată, cel mai mare indice de „rating” din istoria televiziunii ...americane! Previzunile profesorului Klausen privind efectele socioculturale ale Olimpiadei de la Lillehammer s-au adeverit pe deplin.

**Arina Raluca Pancu
Gheorghiu Geoană**